

Eğitimin Amaçları: Eğitimde Reform Çağrısı: Kitap değerlendirmesi

Berna Ünal¹

ALANYAZIN
Eğitim Bilimleri Eleştirel İnceleme Dergisi
CAES JOURNAL Critical Reviews in Educational Sciences

e-ISSN: 2718-0808

Öz: Bu çalışmanın amacı, Alfred North Whitehead'ın *Eğitimin Amaçları: Eğitimde Reform Çağrısı* adlı eserini değerlendirmektir. Kitap, eğitimin yalnızca bilgi aktarımı değil, aynı zamanda bir bilim ve sanat olarak ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Whitehead, eğitimin gereksiz bilgi yükünden kaçınması, teorisinin pratikle birleşmesi ve entelektüel heyecanın teşvik edilmesi gerektiğini iddia etmektedir. Eserin Batı merkezli bir perspektifle yazıldığı ve önerilen çözümlerde uygulamaya yönelik ayrıntılı açıklamaların sınırlı kaldığı görülmektedir. Bu bağlamda, çalışmada Whitehead'ın eğitim anlayışı değerlendirilmiş ve kitabın güçlü ve zayıf yönleri ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Alfred North Whitehead, *Eğitimin Amaçları-Eğitimde Reform Çağrısı*, kitap değerlendirmesi.

Kitap İncelemesi
Book Review

The Aims of Education: A Call for Educational Reform: Book review

Abstract: This study analyzes Alfred North Whitehead's book *The Aims of Education: A Call for Reform in Education*. The book emphasizes that education should not merely be a transfer of knowledge but should also be regarded as both a science and an art. Whitehead argues that education should avoid unnecessary information overload, integrate theory with practice, and promote intellectual excitement. However, the book is observed to adopt a Western-centric perspective and lacks detailed explanations regarding the implementation of the proposed solutions. In this context, this study evaluates Whitehead's educational philosophy and examines the strengths and weaknesses of the book.

Keywords: *The Aims of Education -A Call for Reform in Education-*, Alfred North Whitehead, book review

Okul Yöneticileri Derneği

Sorumlu Yazar: Arş. Görevlisi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, berna.unal@izu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1539-5899

Atıf/Cite: Ünal, B. (2025). Eğitimin amaçları & eğitimde reform çağrısı: Kitap değerlendirmesi. *Alanyazın*, 6(1), 78-80.

Gönderim/Submitted: 27 Oca/Jan 2025- **Kabul/Accepted:** 05 Nis/Apr 2025 **Yayın/Published:** 25 May/May 2025

Giriş

Eğitim; politik, ekonomik ve toplumsal dinamiklerle ilişkili ve karmaşık bir süreçtir. Bu durum, eğitim pratiğini yalnızca bir öğretim faaliyetinden ibaret görmenin ötesine taşıyarak bu pratiğin üzerinde düşünülmesi ve tartışılması gereken bir noktaya taşımıştır. Bu bağlamda, birçok düşünür ve bilim insanı eğitim üzerine farklı görüşler ortaya koymuştur. 20. yüzyıl felsefesine etkide bulunmuş bir filozof olarak değerlendirilen (Cihan, 2008) Alfred North Whitehead eğitim pratiğine ilişkin tartışmalar yürütmüş bir bilim insanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Matematik, fizik, bilim felsefesi ve eğitim bilimleri alanlarında çalışmalar yapan Alfred North Whitehead, Harvard Üniversitesinde emekliliğine kadar felsefe profesörü olarak görev yapmış ve bu süreçte çeşitli eserler kaleme almıştır. *Eğitimin Amaçları: Eğitimde Reform Çağrısı* adlı kitabı Whitehead'in eğitim üzerine yazı ve konferanslarından oluşmaktadır. Kitap, Eğitimin Amaçları ve Eğitim Yazıları olmak üzere iki temel kısımdan oluşmaktadır. Eğitimin Amaçları adlı bölümünde yazar genel olarak eğitim üzerine felsefi bir tartışma yürütmektedir. Eğitim-öğretim sürecinde yanlış olduğu düşünülen uygulamalara ilişkin eleştiriler ve öneriler dile getirilmektedir. Eğitim Yazıları adlı bölümde ise yazar; tarihsel, matematiksel ve bilimsel konulara temas etmektedir. Bu çalışmada, Whitehead'in söz konusu kitabının değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Analiz ve Değerlendirme

Whitehead'in kitapta genel olarak eğitimde gereksiz bilgi yükünden kaçınılması gerektiği üzerinde durduğu görülmektedir. Eğitimin ölü bilgi üzerine inşa edilmesi ve öğrenmenin mekanik bir süreç haline getirilmesini eleştiren Whitehead'a göre bilgi, işlevsel olduğu sürece değerlidir. Sadece zihinde biriktirilen ve kullanılmayan bilgi, eğitim açısından anlamlı değildir. Whitehead, Antikçağ okullarında filozofların bilgeliği aktarmayı amaçladığını, oysa modern kolejlerde eğitimin giderek salt konu öğretimine indirgendiğine dikkat çekmiştir. Entelektüel eğitimin sadece zihinsel becerilerin kazanılması olarak görülmemelidir. Bilginin önemi onun kullanımındır. Üniversitedeki çalışmalarından ve deneyimlerinden de yola çıkan Whitehead; yararlanılmayan bilginin amaçsız bir şekilde biriktirilmesiyle ortaya çıkan düşünce biçiminden rahatsızlık duyduğunu belirtmektedir.

Eserde düşüncelerin örneklerle desteklendiği, metaforlardan yararlandığı söylenebilir. Whitehead'in, konferans ve çalışmalarından oluştuğu için kitabın karmaşık bir yapıda olduğu görülmektedir. Bu karmaşık yapı, zaman zaman konu akışında kopmalara neden olmaktadır. Kitabın dili açık ve anlaşılır olsa da eğitimde gereksiz bilgiye yer verilmesine yönelik eleştirilerde tekrara düşüldüğü görülmektedir. Diğer yandan yazarın felsefe alt yapısının da etkisiyle özgün kavramsallaştırmalar yaptığı düşünülmektedir. Âtlı fikirler ve stil duygusu, bu kavramsallaştırmalara örnek teşkil etmektedir.

Whitehead'in üzerinde durmuş olduğu âtlı fikirler kavramının; bireyin zihnine öylece yerleştirilen, herhangi bir anlamlandırma, sorgulama veya uygulama sürecinden geçmeyen bilgiler olduğu söylenebilir. Yazar tarafından bu tür fikirler etkin ve işlevsel görülmemektedir. Kitapta, âtlı fikirlerin eğitimde nasıl önlenebileceğine ilişkin çözüm önerileri de sunulmaktadır. Buna göre öncelikle eğitim sisteminde çok fazla konu öğretilmemesi önerilmektedir. Öğretilen konunun da derin bir şekilde öğretilmesinin bu sorunu çözebileceği düşünülmektedir. Bu bakımdan kitap, eğitimde içeriğin nasıl düzenlenmesi gerektiğine dair bir çerçeve sunmaktadır.

Kitapta, eğitimde teorik anlatımın kısa ve yalın tutularak uygulamayla eşzamanlı çalışılması gerektiğine dikkat çekilmiştir. Bir diğer deyişle eğitimde teori ve pratik iç içe olmalıdır. Eğitimin işlevi, öğrenciyi bir şeyi iyi bilir ve aynı zamanda yapabilir kılmaktır. Örneğin platonik kültürde; pratiğin tamamen göz ardı edildiği ifade edilerek eğitimde el becerilerinin kullanılmasına yer verilmemesi, hatalı bir uygulama olarak değerlendirilmiştir. Dolayısıyla Whitehead'in eğitimde pasifliğin önüne geçilerek inisiyatif alma becerisinin önemini vurguladığı söylenebilir. Eğitim, bilgi yükleme değil bilgiden yararlanma sanatının öğrenilmesi olarak görülmektedir. Bu çerçevede yazarın, İngiliz pedagojisinde öne çıkan yararlılık ve aktiflik gibi unsurlara önem verdiği düşünülebilir. Nitekim İngiliz eğitim felsefesi; deneysellik, faydacılık ve pozitiflik şeklindeki yönleriyle eğitim bilimine etkide bulunmuştur (Kansu, 2017, s. 254). Whitehead da İngiliz eğitimindeki hataları eleştirirken önerilerini liberal eğitim geleneği çerçevesinde sunmaktadır.

Kitabın dikkat çeken kavramlarından bir diğeri ise eğitimde stil duygusudur. Stil duygusu, öngörülen amaca ulaşmaya yarayan ve hayranlığa dayanan estetik bir duygu olarak ele alınmaktadır. Bir bilgi dalını kendi başına ve kendisi için sevmek konuyu çalışıp öğrenmede kendini gösteren stil duygusudur. Dolayısıyla bireyin alanını sevmesi, var olan stil duygusuyla gerçekleşmektedir. Ona göre, öğrencinin bir bilgi alanına yönelik içsel bir ilgi geliştirmesi, öğrenmeyi daha kalıcı ve anlamlı hale getirmektedir. Örneğin stil duygusuna sahip olan bir yönetici israftan kaçınmakta ve işini en iyi şekilde gerçekleştirmektedir. Diğer yandan Whitehead'in, stil duygusuna dair açıklamalarının daha çok sezgisel bir çerçevede kaldığı ve bilimsel dayanaklarının net bir şekilde sunulmadığını söylemek mümkündür. Stil

duygusu kavramsal olarak ele alınmış, önemi vurgulanmış ve somutlaştırılması adına örnekler verilmiştir. Ancak kavramın eğitim pratiğine nasıl entegre edilebileceğine dair açıklamalar sınırlı kalmıştır.

Eğitim ve öğretim sürecindeki başarının, öğrencinin karakterine ve öğretmenin niteliklerine bağlı olduğu, kitapta temas edilen konular arasındadır. Eğitimciler esas olarak insan zihniyle uğraşmaktadır. İnsan zihni aktif bir yapıdadır ve ilgi unsurunu dikkate almak önemlidir. Dolayısıyla ders sürecinde ilgi daima canlı tutulmalıdır. Whitehead, eğitimde entelektüel heyecanı teşvik etmenin önemini vurgularken mevcut eğitim anlayışına eleştirel bir yaklaşım sunmaktadır. Genel olarak bilgiyi ezberleme ve aktarma üzerine kurulu bir eğitim sistemine karşı, bilginin anlamlandırılması ve uygulanmasını temel alan bir yaklaşımın benimsendiği söylenebilir.

Kitaptaki tarihsel ve kültürel değerlendirmelerde sunulan örneklerin ve açıklamaların Batı merkezli olduğu görülmektedir. Örneğin, Whitehead'a göre Latin edebiyatının temel işlevi Roma'yı ifade etmektir. Roma'nın İngiltere ve Fransa ile birlikte ele alınmasıyla Batı kültürünün temellerinin atıldığı vurgulanmaktadır. Ayrıca kitapta, Yunan uygarlığı, Hristiyanlık ve Paris Üniversitesi'nin medeniyetin gelişiminde kritik bir rol oynadığı, bu unsurların eksikliği halinde insan yaşamının ilkel düzeyde kalacağı ileri sürülmektedir. Bu bağlamda, entelektüel boyutuyla eğitimi konu alan bir kitabın daha kapsayıcı bir perspektife ihtiyaç duyduğunu söylemek mümkündür.

Eğitim pratiklerinde fayda unsurunu gözetken Whitehead'ın, sistemsal ve politik bakımdan da eğitimin bir amaca hizmet etmesi ve işlevsellik taşıması gerektiği fikrinde olduğu düşünülebilir. Nitekim müfredatta büyüklük vizyonunun hâkim olduğu bir yapılandırmaya gidilerek bireylere büyüklük duygusunun aşılması gerektiğine dikkat çekilmektedir. Bununla birlikte Whitehead, eğitimin dini bir alt yapısı olması gerektiğini iddia etmektedir. Ona göre dini eğitim, ödev duygusunu ve saygıyı aşlamaktadır. Değer ve önem duygusu itici bir güçtür. Kişiliği kendisinin ötesinde bir amaçla bütünleştirmek için hayret, merak ya da saygı gibi unsurlar gerekli görülmektedir. Bu bakımdan eğitimin toplumun kültürel ve değerler sistemiyle bütünleşik bir yapı da taşıdığı düşünülmektedir.

Sonuç

Whitehead'ın eğitimi bir bilim ve sanat olarak ele alması, dönemin eğitim tartışmalarıyla ilişkilendirilebilir. 19. yüzyıldan itibaren eğitim, bilimsel bir disiplin olarak incelenmeye başlamıştır. Örneğin Bain (1879), öğrencinin zihinsel özelliklerine ve hafızanın güçlendirilmesine odaklanmıştır. Whitehead'ın bu konudaki görüşleri göz önüne alındığında; onun önerilerinin büyük ölçüde eğitimin bilimsel bir perspektiften ele alınması, insan zihnine odaklanılması ve fizyoloji ile psikoloji gibi alanlardan yararlanılması süreciyle bağlantılı olduğu söylenebilir.

Göz önüne alınması gereken ikinci bir nokta ise modern devlet anlayışının hâkim olmasıyla birlikte, eğitime ulusal yapı kurma işlevinin yüklenmesidir. Bu durum, eğitimin detaylı bir incelemeyi gerektirmesine neden olmuştur. Gutek'in (2019) belirttiği gibi, modern devletlerin ortaya çıkışı ve ulusçuluk fikrinin güçlenmesiyle birlikte eğitim, ulusal kimliği inşa etme aracı olarak görülmeye başlanmıştır. Bu anlayışa göre, toplumu oluşturan bireylerin ortak değerleri paylaşması gerekmekte, eğitim ise bu norm ve değerleri aktarmanın temel aracı olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda, okulların temel görevi toplumsal değerleri iletmek olarak şekillenmiştir. Dolayısıyla Whitehead'ın eğitimi bir bilim ve sanat olarak ele alması 19. yüzyılda hâkim olan bu anlayış çerçevesinde değerlendirilebilir.

Whitehead'ın tespitlerinin, eğitimde geçerliliğini koruyan çeşitli sorunlara ışık tuttuğu söylenebilir. Örneğin okulun kendi ihtiyaçlarına dayalı bir müfredatı olması ve kendi personeli tarafından geliştirilmesine dikkat çekilmiştir. Bu yaklaşım uygulamaya geçirilmediği sürece, biçimsel ve âtıl fikir odaklı bir eğitim sisteminin varlığını sürdüreceği öngörülmüştür. Bu bağlamda, okulların katı bir müfredat benimsemeye zorlanmaması ve her birinin kendi koşulları içerisinde değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Diğer yandan temas edilen sorunlara ilişkin öneriler sunulmuş olmakla birlikte yazarın, bu çözüm önerilerini yeterince detaylandırmadığı düşünülmektedir. Whitehead, öğretilecek konu sayısının sınırlandırılması ve konuların derinlemesine işlenmesi gerektiğini savunmaktadır. Ancak, bu önerilerin nasıl uygulanacağına dair ayrıntılı bir açıklama sunmamaktadır. Bununla birlikte Roma ve Yunan uygarlıklarını merkeze alan yorumları, eğitim bilimine dair daha kapsayıcı bir perspektife ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Bu açıdan eğitimin belirli bir perspektiften ele alındığı ve evrensel bir bakış açısı geliştirme konusunda sınırlı kaldığı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Bain, A. (1879). *Education as a science*. C. Kegan Paul & Co.
- Cihan, M. (2008). A. N. Whitehead, süreç felsefesi ve eğitim. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (18), 194-208.
- Gutek, G. L. (2019). *Eğitime felsefi ve ideolojik yaklaşımlar* (N. Kale, Çev.). Ütopya.
- Kansu, N. A. (2017). *Pedagoji tarihi*. Telgrafhane.
- Whitehead, A. N. (2020). *Eğitimin amaçları: Eğitimde reform çağrısı* (H. Ünder ve R. Çelik, Çev.). Fol Kitap.